

บทที่ 6

บทสรุป

จากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่ผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนา ผู้ศึกษาพบว่าภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการแตกขั้วระหว่างระหว่างภาคเมืองกับภาคชนบท และระหว่างกลุ่มทุนธุรกิจกับภาคประชาชน การพัฒนาที่ไม่สมดุลได้ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตเศรษฐกิจและสร้างความมั่งคั่งให้กับผู้คนจำนวนหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันประชาชนผู้ไร้อำนาจการต่อรองที่เป็นเกษตรกรรายย่อยและแรงงานในภาคอุตสาหกรรมกลับถูกกีดกันออกจากการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น และยังคงแบกรับภาระต้นทุนของการพัฒนาที่มากในรูปของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสภาพแวดล้อม

ในภาวะที่เศรษฐกิจไทยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการไหลบ่าของการลงทุนจากต่างประเทศจนทำให้ภาวะเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็วก่อนที่จะประสบวิกฤตการณ์ดังเช่นในปัจจุบัน และการที่รัฐได้ส่งเสริมให้มีการขยายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาคพร้อมกับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมและการแย่งชิงทรัพยากร คือรัฐได้ร่วมกับกลุ่มทุนเอกชนเข้าควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยกีดกันชาวบ้านที่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการยังชีพออกไปอยู่ชายขอบของการเข้าถึงทรัพยากร ประเด็นดังกล่าวได้กลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมซึ่งนอกจากจะเป็นความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรแล้วยังเป็นความขัดแย้งในโลกทัศน์ มุมมองและการให้คุณค่าของทรัพยากรอีกด้วย

ในภาวะปัจจุบันที่การแย่งชิงทรัพยากรทวีความรุนแรงมากขึ้นแต่กระบวนการตัดสินใจทางการเมือง นโยบายของรัฐในการจัดสรรทรัพยากรกลับยังคงเป็นการตัดสินใจสั่งการจากบนลงสู่ล่าง(Top-Down) และเป็นการประสานระหว่างกลุ่มทุนกับกลุ่มอำนาจรัฐโดยที่ประชาชนมิได้มีส่วนร่วมเห็น ดังนั้นจึงเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในสังคมและเป็นชนวนของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

จากโครงสร้างทางการเมืองระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนไม่สามารถสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมกันอย่างแท้จริงซึ่งเป็นหัวใจของระบบประชาธิปไตยทำให้ประชาชนโดยเฉพาะชาวนาชาวไร่ผู้เป็นเหยื่อของการพัฒนาต้องลุกขึ้นต่อสู้ทางตรง(Direct Action) โดยการรวมตัวกันเป็นองค์กรเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม การจัดชุมนุม และการรณรงค์เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับการเข้าถึงทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนา และปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านถูกรุกรานอย่างหนักประกอบกับกลไกทางการเมืองที่จะช่วยคลี่คลายปัญหาโดยการสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคมมีความบกพร่อง เมื่อสภาพทางการเมืองเปิดโอกาสให้การเคลื่อนไหวของ

ประชาชนเกิดขึ้นได้คือการที่รัฐยอมรับให้มีการประท้วงเกิดขึ้นโดยไม่เข้าทำการปราบปรามอย่างรุนแรง เราจึงพบเป็นการรวมตัวของชาวบ้านเป็นเครือข่ายปัญหา การรวมกลุ่มของชาวบ้านตามประเพณี วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นๆ

จากการศึกษาพบว่าการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของรัฐ รัฐได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทั้งในด้านเศรษฐกิจโดยการให้สัมปทานการทำไม้อย่างกว้างขวาง และด้านความมั่นคงโดยการสนับสนุนให้ชาวบ้านเข้าทำกินในเขตป่าเพื่อเป็นกันชนในเขตที่พรรคคอมมิวนิสต์มีการเคลื่อนไหว ผลที่ออกมาที่ส่งผลให้พื้นที่ป่าได้ลดลงอย่างรวดเร็วรัฐจึงได้มาตรการที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่าโดยวิธีการที่ใช้คือการอพยพชาวบ้านออกจากเขตที่ทำกินในป่าดังเช่นในโครงการ คจก. ในขณะที่เดียวกันก็ได้สนับสนุนให้กลุ่มธุรกิจเข้าปลูกไม้โตเร็วเพื่อป้อนอุตสาหกรรมกระดาษโดยรัฐได้เปิดให้เช่าที่ดินในราคาถูก และด้วยวิธีการอพยพชาวบ้านที่เป็นไปอย่างรุนแรง ปราศจากการคำนึงถึงสิทธิในการเข้าอยู่อาศัยทำกินก่อนที่รัฐจะประกาศพื้นที่เป็นเขตป่าสงวน และสิทธิของพลเมืองที่จะเข้าถึงทรัพยากร ดังนั้นการปฏิบัติการในโครงการ คจก. จึงกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านในบริบทที่รัฐต้องการรวบอำนาจในการจัดการทรัพยากรทั้งหมดโดยกีดกันชาวบ้านออกจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร

การรวมกลุ่มของชาวบ้านชาวไร่เพื่อต่อสู้ในสงครามการแย่งชิงทรัพยากรได้เริ่มจากการที่ชาวบ้านเริ่มรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อต่อสู้กับสภาพปัญหาที่รุกรานชาวบ้านดังเช่นในกรณีของสมัชชาชาวบ้านชาวไร่อีสานเพื่อรับรองสิทธิที่ดินทำกินและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ(สดท.) ก็เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านต่อต้านและคัดค้านโครงการ คจก. และผลักดันให้รัฐยอมรับแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าโดยไม่ก่อให้เกิดการลายสิ่งแวดล้อม แต่จากการเคลื่อนไหวเรียกร้องของเครือข่ายปัญหาเดียวทำให้เกิดข้อจำกัดในพลังและอำนาจในการต่อรอง ดังนั้นเครือข่ายปัญหาของผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาจึงเรียนรู้ที่จะร่วมกันเป็นขบวนเคลื่อนไหวที่มีเอกภาพซึ่งจะเป็นการเพิ่มพลังในการปกป้องสิทธิของแต่ละกลุ่มได้อย่างทันท่วงที

ในขบวนเคลื่อนไหวก็ได้มีการปรับแนวทาง ยุทธวิธี การจัดองค์กรและข้อเรียกร้องให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม และสภาพปัญหาที่เผชิญอยู่ดังเช่นสมัชชาคนจนได้เน้นแนวทางการเป็นอิสระจากอำนาจรัฐเพราะเท่าที่ผ่านมามีองค์กรที่รัฐเข้าไปจัดตั้ง หรือองค์กรที่ถูกรัฐเข้าครอบงำมักจะลดบทบาทไปเป็นเพียงกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มสนับสนุนนักการเมือง

การนำขบวนเคลื่อนไหวได้มีการนำในลักษณะที่เรียกว่า “การนำรวมหมู่” คือให้ตัวแทนของกรณีปัญหาได้เป็นผู้ตัดสินใจในการเคลื่อนไหวของขบวน แนวทางนี้จะเป็นการจำกัดการเกิดบทบาทผู้นำเดี่ยวที่อาจนำองค์กรไปผูกโยงกับการเมือง เป็นเครื่องมือของนักการเมือง หรือนำการเคลื่อนไหวไปหาผลประโยชน์ในทางไม่ชอบ ซึ่งทั้งการที่รัฐเข้าครอบงำองค์กรและการที่ผู้นำได้นำองค์กรไปผูกกับอำนาจรัฐโดยเฉพาะการสนับสนุนนักการเมืองสองประการนี้จะมีส่วนทำให้องค์กรขาดความชอบธรรมในการรณรงค์เคลื่อนไหว และถูกมองจากสาธารณชนว่าเป็นเพียงกลุ่มจัดตั้งทางการเมือง

การพัฒนาข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวให้ครอบคลุมไปถึงผลประโยชน์ของสังคมในวงกว้างทำให้ได้รับการสนับสนุนจากพันธมิตรในลักษณะข้ามชนชั้น กล่าวคือการเคลื่อนไหวนอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากชาวนาชาวไร่ แรงงานในภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาแล้วขบวนการเคลื่อนไหวยังได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นกลางในเมืองที่เป็นนักวิชาการและนักพัฒนาซึ่งคนกลุ่มนี้ยังสามารถช่วยให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ และตั้งประเด็นปัญหาของชาวบ้านให้เกิดการถกเถียงในระดับนโยบาย นอกจากนี้การเคลื่อนไหวยังสนับสนุนการให้ประชาชนธรรมดาเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองอย่างแข็งขันในฐานะผู้เรียกร้องโดยตรงด้วยตนเอง

จากแนวทางดังกล่าวขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านได้พัฒนาไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่มีจุดยืนในการร่วมรณรงค์ในประเด็นปัญหาจากโครงการพัฒนาของรัฐ การกระจายอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรไปสู่ชุมชน การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งรณรงค์ในประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชน การเสริมสร้างระบบประชาธิปไตยมวลชน และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับกลุ่มพลังอื่นๆ ในสังคม

กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวในพื้นที่หรือการเคลื่อนไหวในระดับใหญ่ ผู้ศึกษาพบว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ผู้ชาวบ้านระดับรากหญ้าผู้เป็นกำลังอย่างแข็งขันของกระบวนการเคลื่อนไหวเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวมากที่สุด ทั้งนี้นอกจากจะได้ก่อให้เกิดความตระหนักในศักยภาพ สิทธิของตนเอง และเกิดจิตสำนึกในการร่วมกลุ่มเห็นถึงผลประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าผลประโยชน์เฉพาะหน้าแล้วการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองยังเป็นการสะสมความรู้ทางการเมืองให้แก่ผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวอันจะได้นำความรู้เหล่านี้ไปถ่ายทอดให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นในวงกว้าง

การที่แกนนำและชาวบ้านที่เข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเอาการเอางาน ได้ผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหวทั้งในระดับพื้นที่และการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวใหญ่ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกับ NGOs และกลุ่มชาวบ้านที่มีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวมาก่อนทำให้เกิดกระบวนการสะสมความรู้ทางการเมือง(Political Accumulation) ได้ในระดับหนึ่ง คือสามารถมองปัญหาได้อย่างมีเหตุมีผลสามารถเชื่อมโยงปัญหาวิกฤตการณ์ของชาวบ้านเข้ากับนโยบายการพัฒนาที่ส่งผลถึงชาวบ้านโดยตรง มีความสามารถในการจัดทำและนำเสนอข้อมูล และผ่านงานเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมาแล้ว ซึ่งความความรู้ทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการจัดองค์กร การจัดทำข้อมูล การจัดการรณรงค์กดดัน และการเปิดการเจรจาต่อรองเป็นทักษะที่ไม่สามารถเข้าศึกษาที่ไหนได้นอกจากจะเข้าร่วมกิจกรรมกับขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเอาการเอางานโดยตรง

แกนนำชาวบ้านสามารถนำประสบการณ์ดังกล่าวถ่ายทอดให้กับชาวบ้านที่ประสบปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรได้โดยการเข้าไปเป็น "พี่เลี้ยง" ในการจัดทำข้อมูล และร่วมในการเจรจาต่อรองซึ่งนับได้ว่าเป็นการแพร่กระจายกิจกรรมทางการเมือง(Political Diffusion) ซึ่งถ้า

แกนนำหรือชาวบ้านในพื้นที่ปัญหาเหล่านั้นสามารถพัฒนาและเกิดกระบวนการสะสมความรู้ทางการเมืองที่ได้รับและแพร่กระจายต่อไปยังกลุ่มปัญหาอื่นๆ ต่อไปได้ก็จะเกิดเป็นเครือข่ายชาวบ้านที่มีความเข้มแข็ง อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของภาคประชาชนในการต่อสู้กับอำนาจของรัฐและกลุ่มทุนธุรกิจอุตสาหกรรมที่แพร่ขยายเข้าครอบคลุมพื้นที่ในทางเศรษฐกิจและการเมืองเพื่อให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนขึ้นมาใหม่

ภายหลังที่ขบวนการเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จ การที่ผู้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวได้กลับเข้าสู่แบบแผนการดำเนินชีวิตแบบเก่าคือการปลูกพืชไร่เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดจะเป็นตัวนำชาวบ้านเข้าสู่วงจรความยากจนในลักษณะเดิมและยังเป็นการทำลายสภาพแวดล้อม

จากแนวทางการพัฒนาได้ผลักดันให้ชาวนาชาวไร่เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำลายสมดุลธรรมชาติในวงกว้างแล้ว ยังเป็นการบังคับให้เกษตรกรต้องทำการผลิตตามกลไกตลาดอย่างไม่มีทางเลือกอันเป็นการลดบทบาทของเกษตรกรเป็นเพียงแรงงานรับจ้างบนที่ดินของตนเองดังนั้นการแสวงหาทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทรัพยากรของชุมชน และการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ อีกทั้งยังสามารถทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่างานการจัดองค์กรการเคลื่อนไหว

การแสวงหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และทางเลือกพัฒนา ซึ่งเป้าหมายของทางเลือกในการพัฒนามีได้อยู่ที่ความเจริญเติบโตและมั่นคงทางเศรษฐกิจ หรือความพึงพอใจจากการบริโภคทางวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว โดยเป้าหมายของทางเลือกพัฒนามุ่งไปที่ความหลากหลายตามวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของท้องถิ่นโดยเป็นการพัฒนาที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเต็มที่